Barbara SKROBISZ

ODLEGŁOŚĆ W MIGRACJACH PREFEROWANYCH

O wpływie odległości na migracje wiadomo wiele. Stanowi ona jedną z przeszkód pośrednich, stąd u migrantów pojawia się negatywna na nią reakcja. Od czasów Ravensteina po dni dzisiejsze notuje się przewagę migracji krótkich nad długimi. Podstawowym stwierdzeniem jest istnienie ujemnego wpływu odległości na wielkość migracji, co wyrażają w przejrzysty sposób odległościowe modele migracji.[1]

Z badań empirycznych wiadomo, że wykładnik potęgowy zmiennej wyjaśniającej „d" („D") wykazuje różną wartość i że zmienia się w czasie.[2]

Migracje dokonywane, będące przedmiotem badań nie mogą stanowić wyłącznie przemieszczeń do miejsc preferowanych czyli do miejsc oznaczonych na mapach wyobrażeń potencjalnych migrantów najwyższą wartością lokalizacyjną. Trudne do określenia ich korekty wprowadzać mogą liczne czynniki: brak mieszkań, brak odpowiedniej pracy, powinności rodzinne, nawet koszt przeniesienia się z całą rodziną. Migracje te są niekiedy reakcją na akcję werbunkową i traktowane są jako próba życia w środowisku zaproponowanym nie zaś preferowanym, bądź są aktem czysto naśladowczym. Odległość migracji jest więc w jakiejś mierze wypadkową preferencji i czynników zakłócających.

Jaka jest ona wówczas, gdy w grę wchodzą same preferencje, nie wiadomo.

---

[1] Na przykład deterministyczny model odległościowy $M_{ij} = cD_{ij}^{-b}$ cyt. za: A. J a g i e l s k i: Geografia ludności. Warszawa: PWN 1977, s.294; np. połączony model grawitacji i pośrednich możliwości w jego probabilistycznej postaci $I_{ij} = \frac{P_i^{wi} P_j^{wj}}{d_{ij}^b} \sum_{a=1}^{n} \frac{d_{ia} P_j}{d_{ij} P_a} + \varepsilon$ cyt. za Z. R y k i e l A. Ż u r k o w a: Migracje między miastami: systemy krajowe i regionalne. W: Studia nad migracjami i przemianami systemu osadniczego w Polsce, Red. K. Dziewoński i P. Korcelli. IGiPZ PAN. Prace Geograficzne nr 140 1981. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, s. 138-188.

[2] Por. np. A. G a w r y s z e w s k i: Rozkłady odległości migracji międzywojewódzkich w ostatnim trzydziestoleciu. W: Studia nad migracjami... jak wyżej. s.108-137 z cytowanymi tam wcześniejszymi wynikami analiz E. L ö v g r e n a i T. H ä g e r s t r a n d a, opublikowanymi w: Modele migracji, PZLG Zesz. 3/4, 1972. Warszawa IG PAN.

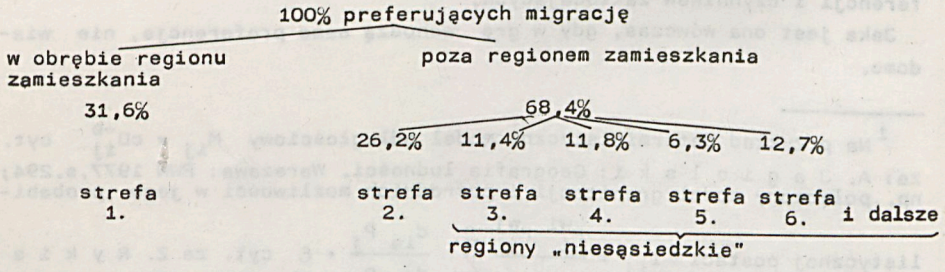
Określenie odległości w migracji preferowanej jest możliwe na podstawie pomiaru odległości między miejscowością zamieszkiwaną a miejscowością z najwyższą wartością lokalizacyjną na mapie wyobrażeń osób, które wyrażają preferencję migracji.

Umożliwiły to, choć w sposób ograniczony, badania ankietowe autorki nad zachowaniami osadniczymi głów gospodarstw domowych, uczestników panelu[3], wypowiadających się w imieniu swego gospodarstwa. Sposób losowania gospodarstw domowych upoważnia do dokonywania uogólnień na wszystkie gospodarstwa domowe w kraju a uczestnicy panelu, odpowiadający na zadawane im pytania po raz szósty, nabrali dużej wprawy w udzielaniu odpowiedzi.

Spośród 7103 udzielających odpowiedzi respondentów ponad piąta ich część określiła się jako preferująca migrację (22,5%). Zdecydowana ich przewaga, lecz nie wszyscy na swych mapach wyobrażeń potrafili zaznaczyć miejscowość preferowaną, czyli obdarzoną przez nich subiektywnie najwyższą wartością lokalizacyjną. Tylko mapy posiadające tak oznaczone miejscowości stały się przedmiotem analizy.

Przy pewnym uproszczeniu, jakie wnosi określanie odległości jako krótkie, gdy preferowane miejscowości leżą w regionie aktualnego zamieszkania, jako dłuższe, gdy miejscowości te leżą w regionach sąsiadujących i coraz dłuższe, gdy leżą w regionach niesąsiadujących, a tworzących kolejne strefy, uzyskane wyniki wskazują na ujemną reakcję potencjalnych migrantów na odległość lecz reakcję umiarkowaną. Miejscowości preferowane bowiem leżą w znacznej przewadze poza regionem (województwem) aktualnego zamieszkania potencjalnych migrantów implikując dominację migracji międzyregionalnych z ich - w zasadzie - malejącym udziałem wraz z rosnącym oddalaniem się kolejnych stref.

Wyniki te przedstawiono na rys.1.

Rys.1. Rozkład migracji preferowanych do miejscowości w regionach o rosnącej odległości od miejsca zamieszkania

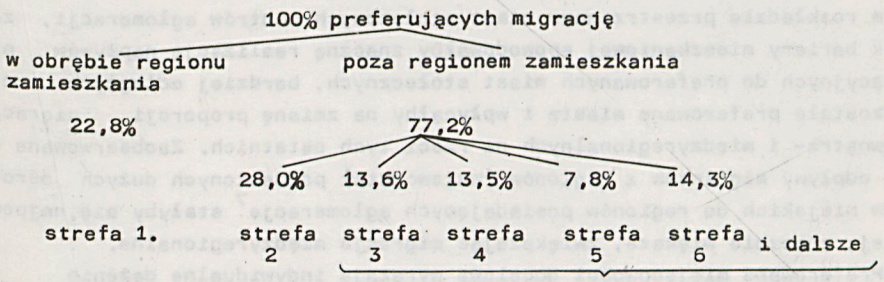
[3] Panel został zorganizowany przez Akademię Ekonomiczną w Poznaniu i Instytut Handlu Wewnętrznego i Usług w Warszawie. Szerokie omówienie metody losowania próby i oceny reprezentatywności znajduje się w pracy: J. G a r c z a r c z y k: Panel gospodarstw domowych. Metoda doboru, charakterystyka gospodarstw i ocena reprezentatywności. Roczniki IHW, 1978, nr 3. s.9 - 30 i bardziej wyczerpująco - w pracy habilitacyjnej tegoż autora: Panel gospodarstw domowych w badaniach rynku - studium metodyczne nad skutecznością technik badawczych oraz funkcjonowaniem panelu. Zeszyty Naukowe AE w Poznaniu 1984. Seria 2. Zesz. 34, s.23 - 35.

Proporcja migracji preferowanych jest odmienna niż proporcja migracji rzeczywistych przy podziale obu na między- i wewnątrzregionalne. Migracje dokonywane w naszym kraju są w przewadze migracjami wewnątrzregionalnymi.[4] Istnieje zatem domniemanie, że czynniki ograniczające swobodny ruch migracyjny w naszym kraju zmniejszają odległość migracji, że zmniejszenie się ich ilości i (lub) siły ich oddziaływania spowodowałoby wydłużenie się migracji i wzrost roli migracji międzywojewódzkich.

Ponieważ poza dwiema miejscowościami z przypisanymi im najwyższymi wartościami lokalizacyjnymi były to wyłącznie miasta, w dalszej analizie odległości migracji preferowanej mowa będzie o miastach i ich podziałach.

Po wydzieleniu ze zbioru miast preferowanych miast pełniących funkcje stolic wojewódzkich określono w identyczny, jak poprzednio, sposób ich odległości na mapach wyobrażeń tej samej grupy potencjalnych migrantów.

Okazało się, że podobnie jak w migracjach rzeczywistych,wpływają one na wzrost odległości migracji. Rola własnego regionu, (ściślej własnej stolicy),spada znacznie, głównie na rzecz regionów (stolic) „niesąsiedzkich". Szczegółowe wyniki przedstawia rys.2.

Rys.2. Rozkład migracji preferowanych do miast pełniących funkcje stolic wojewódzkich w regionach o rosnącej odległości od miejsca zamieszkania

Można spodziewać się, że niskie zainteresowanie się stolicą własnego regionu jako przyszłym siedliskiem gospodarstwa domowego wynika stąd, że w wielu przypadkach jest to tylko krajowy ośrodek rozwoju, miasto małe,o niskim stopniu w hierarchii wielkości i centralności. Preferencje zamieszkiwania w stolicach znaczniejszych, wykazujących - nie tylko obiektywnie biorąc[5], ale i w ocenie potencjalnych migrantów - zespół lepszych wa-

[4] Migracje wewnątrzwojewódzkie stanowiły w kolejnych latach następujące odsetki wewnętrznych migracji w kraju: w 1975 r. - 54,3%, w 1976 r. - 53,9%, w 1977 r. - 54,9%, w 1979 r. - 55,3%, w 1980 r. - 57,0%, w 1981 r. - 57,9%, w 1982 r. - 59,1%, w 1983 r. - 59,7%. Obliczono na podstawie Roczników Demograficznych 1976, 1977, 1978, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984.

[5] por. R. D o m a ń s k i: Naczelne twierdzenie teorii rozwoju systemu osadniczego. Przegląd Geograficzny 1980. Zesz. 4. s. 673 - 676.

runków bytowania dostrzeganych z dużych odległości jest dowodem na to, że odległość w kraju o takiej wielkości jak nasz, nie uniemożliwia percepcji dalekich lecz atrakcyjnych miast i nie zniechęca do pokonania jej w preferowanej migracji. Spodziewane korzyści pobudzają do poszukiwania stosownych miejscowości nawet w dużym promieniu i pomniejszają konieczny trud pokonania znacznej przeszkody pośredniej, jaką jest duża odległość.

Bardziej równomierne rozmieszczenie w kraju ośrodków o dużej ilości cech cenionych przez członków społeczeństwa na pewnym poziomie ich rozwoju może zmniejszać odległości preferowanych, a zapewne i dokonywanych migracji. Odwrotnie, nierównomierne, wysoce skoncentrowane ich występowanie może wpływać na wzrost odległości w migracjach preferowanych i także w migracjach rzeczywistych.

Istnienie - szczególnie w naszych warunkach - wolnych mieszkań w miastach, także stołecznych, które na mapach wyobrażeń potencjalnych migrantów uzyskały najwyższą wartość lokalizacyjną, uprawdopodabnia jeszcze częstszy ich wybór na miasta docelowe. Tymczasem przy ogólnym ich niedoborze w miastach, właśnie w miastach stołecznych sytuacja ta jest na ogół trudniejsza.[6]

Uzasadnione jest zatem domniemanie, że przy istniejącym nierównomiernym rozkładzie przestrzennym miast stołecznych-centrów aglomeracji, zanik bariery mieszkaniowej spowodowałby znaczną realizację napływów migracyjnych do preferowanych miast stołecznych, bardziej odległych niż pozostałe preferowane miasta i wpłynąłby na zmianę proporcji migracji wewnątrz- i międzyregionalnych na rzecz tych ostatnich. Zaobserwowane duże odpływy migrantów z regionów (województw) pozbawionych dużych ośrodków miejskich do regionów posiadających aglomeracje[7] stałyby się,najpewniej, znacznie większe, zwiększając migracje międzyregionalne.

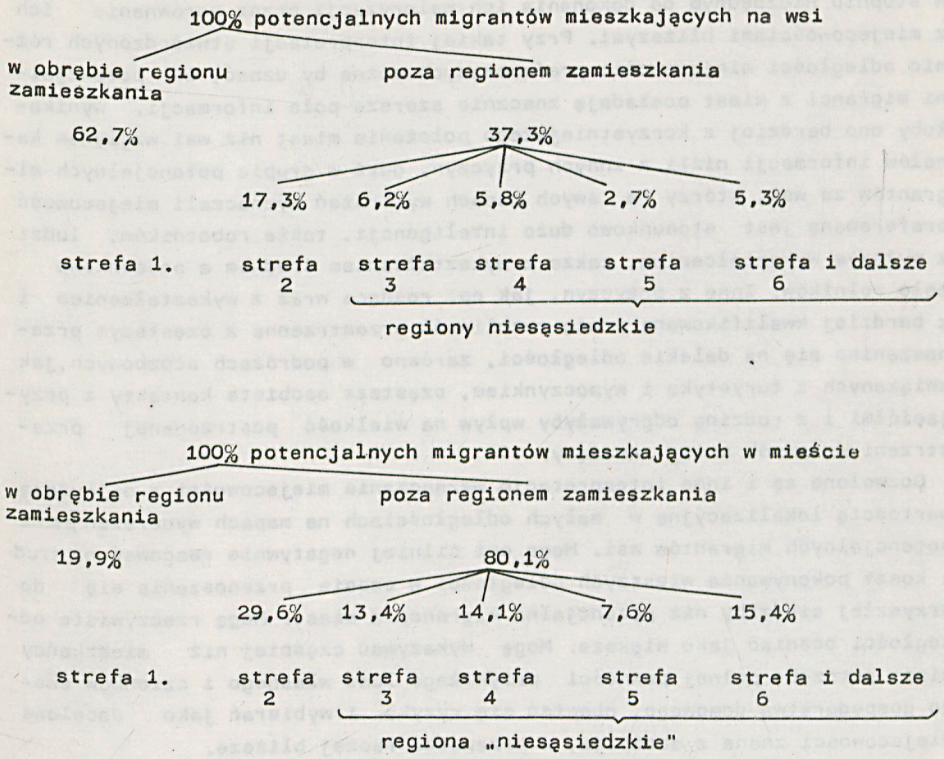
Preferowane miejscowości docelowe wyrażają indywidualne dążenie do osiedlania się w nich dla realizacji swych potrzeb i celów życiowych. Oprócz osobistych doświadczeń, umiejętności, potrzeb i aspiracji mogą wpływać na wybór preferowanych miast doświadczenia, wiadomości, zwyczaje oceny przekazywane sobie w miejscowości zamieszkania.

By odpowiedzieć na pytanie, czy zamieszkiwanie potencjalnych migrantów na wsi i w mieście wywiera wpływ na odległość preferowanej miejscowości, podzielono respondentów na odpowiednie dwie grupy i dokonano analizy ich map wyobrażeń z miejscowościami o najwyższej wartości lokalizacyjnej pod tym kątem. Wyniki, przedstawione szczegółowo na rys. 3.świadczą o dużej odmienności położenia tych miejscowości od wsi zamieszkania potencjalnych migrantów i ich położenia w stosunku do miast zamieszkania potencjalnych migrantów.

---

[6] Por. R. D o m a ń s k i: Naczelne twierdzenie... op.cit. s.674 - 675.

[7] K. D z i e w o ń s k i, P. K o r c e l l i: Migracje w Polsce: przemiany i polityka. W: Studia nad migracjami... op.cit. s.10 - 20.

Rys.3. Rozkład migracji preferowanych przez mieszkańców wsi i miast do miejscowości w regionach o rosnącej odległości od ich miejsca zamieszkania

Potencjalni migranci mieszkający w miastach wybierają na siedliska swych gospodarstw domowych miejscowości położone znacznie dalej niż mieszkający na wsi. Siła przyciągająca miejscowości własnego regionu jest niewielka w stosunku do mieszkańców miast a bardzo duża w stosunku do mieszkańców wsi, którzy w wyniku własnej preferencji prawie 2/3 miejscowości docelowych dostrzegają i wyznaczają właśnie w nim. W całej reszcie przestrzeni dostrzegają i wyznaczają tylko około trzeciej ich części.

Można przypuszczać, że postrzegana przestrzeń większości mieszkańców wsi preferujących migrację, a więc zdecydowana na wykonanie ruchu w przestrzeni w kraju, obejmuje małą część kraju. Większość mieszkańców wsi preferujących migrację wykazuje dość szybko malejącą znajomość prze-

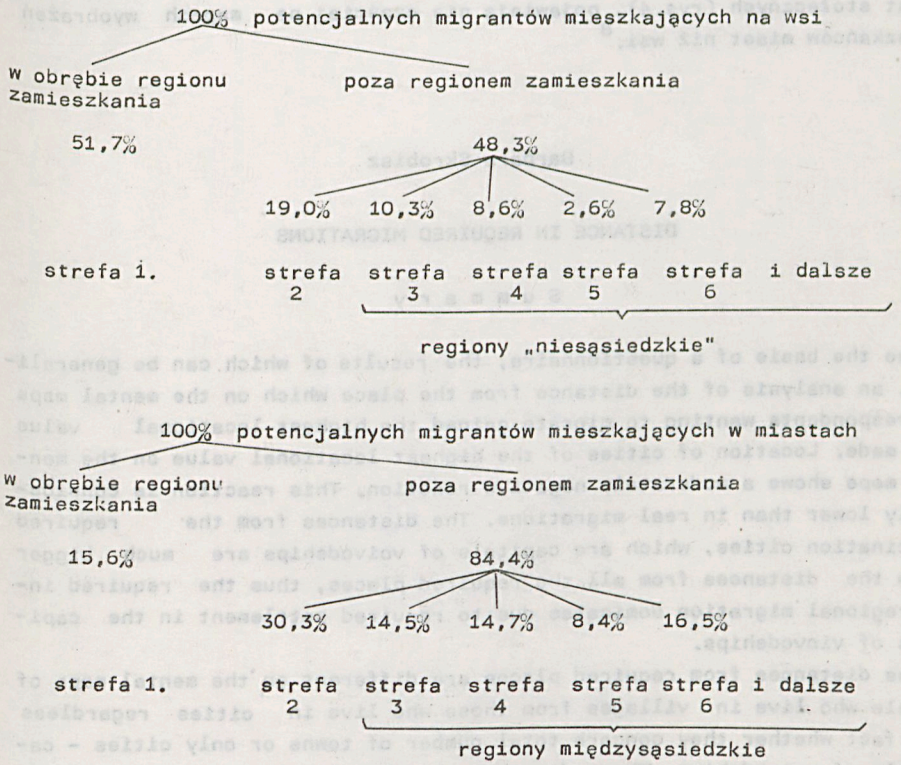
strzeni kraju a wraz z nią miejscowości bardziej odległych,przynajmniej w stopniu niezbędnym do dokonania ich waloryzacji przez porównanie ich z miejscowościami bliższymi. Przy takiej interpretacji stwierdzonych różnic odległości miejscowości preferowanych można by uznać, że potencjalni migranci z miast posiadają znacznie szersze pole informacji. Wynikałoby ono bardziej z korzystniejszego położenia miast niż wsi względem kanałów informacji niźli z innych przyczyn, gdyż w grupie potencjalnych migrantów ze wsi, którzy na swych mapach wyobrażeń wyznaczali miejscowość preferewaną jest stosunkowo dużo inteligencji, także robotników, ludzi z wyższym wykształceniem, także z wykształceniem średnim a stosunkowo mało rolników. Inne z przyczyn, jak np. rosnąca wraz z wykształceniem i z bardziej kwalifikowaną pracą ruchliwość przestrzenna z częstszym przenoszeniem się na dalekie odległości, zarówno w podróżach służbowych,jak związanych z turystyką i wypoczynkiem, częstsze osobiste kontakty z przyjaciółmi i z rodziną odgrywałyby wpływ na wielkość postrzeganej przestrzeni w sposób mniej znaczący.

Dozwolone są i inne interpretacje wyznaczania miejscowości z najwyższą wartością lokalizacyjną w małych odległościach na mapach wyobrażeń przez potencjalnych migrantów wsi. Mogą oni silniej negatywnie reagować na trud i koszt pokonywania większych odległości w czasie przenoszenia się do przyszłej siedziby niż potencjalni migranci z miast. Mogą rzeczywiste odległości oceniać jako większe. Mogą wykazywać częściej niż mieszkańcy miast potrzebę pełnej pewności przyszłego losu własnego i członków swego gospodarstwa domowego, obawiać się ryzyka i wybierać jako docelowe miejscowości znane z autopsji, w przewadze raczej bliższe.

Wymienione przyczyny wyboru miast bliższych przez potencjalnych migrantów wiejskich w stosunku do miejskich nie wykluczają się nawzajem. Kombinacja ich wszystkich jest, być może, najwłaściwsza. Bez zapytania każdego z respondentów o nie i uzyskania wyjaśnienia pozostają jedynie domniemane. Interesującym pytaniem, na które można było udzielić odpowiedzi na podstawie posiadanych materiałów, było pytanie o odległość wybieranych przez potencjalnych migrantów z miast i wsi miast pełniących funkcje stolicy województwa.

Z przedstawionych na rys.4 wyników stwierdzić można, że różnice odległości wyznaczonych na przyszłe siedziby stolic wojewódzkich od wsi i od miast zamieszkiwanych przez potencjalnych migrantów są prawie tak samo duże jak różnice odległości ogółu preferowanych przez nich miast. Stolica własnego regionu, która uzyskuje najwyższą wartość lokalizacyjną na mapach wyobrażeń ponad połowy potencjalnych migrantów mieszkających na wsi, jest nią nader rzadko na mapach wyobrażeń potencjalnych migrantów z miast.

W wylosowanych do panelu 17 województwach, tylko sześć z nich posiadało jako stolicę centralne miasto aglomeracji, reszta - krajowe ośrodki rozwoju. To najpewniej przesądziło o wykazanym rzadkim wyborze stolicy regionu zamieszkania na swe bytowanie przez mieszkańców miast wobec przyjętego przez nich wzorca kultury wielkomiejskiej. Obdarzane, w tak wybitnie wysokiej przewadze najwyższą wartością lokalizacyjną miasta stołeczne regionów sąsiednich i dalszych są najpewniej często ośrodkami dużymi, zapewniającymi możliwość życia zgodnie z tym wzorem. Mniej częste dalekie położenie miast stołecznych na mapach wyobrażeń potencjalnych migrantów ze wsi skłania do przypuszczeń, że wyrażają one preferencję nielicznych reprezentantów tej społeczności do zamieszkania w stolicach znaczniejszych.

Rys.4. Rozkład migracji preferowanych przez mieszkańców wsi i miast do stolic wojewódzkich w regionach o rosnącej odległości od miejsc ich zamieszkania

Tak odmienna odległość miast z najwyższą wartością lokalizacyjną a więc wybór zgodny z preferencjami, bez czynników deformujących go a pojawiających się w czasie realizacji wielu z nich i mimo możliwości występienia tych deformacji, skłania do przeświadczenia o słuszności uwzględniania w badaniach odległości migracji, a zwłaszcza w badaniach zmian odległości

w czasie, proporcji migrantów ze wsi i z miast naszego kraju w badanym czasie. Miejsce pochodzenia migranta - Pi stanowiące wieś a Pi stanowiące miasto wpływa nie tylko na wynik z racji odmiennej swej wielkości ale przez inną reakcję swych mieszkańców na rzeczywistą odległość między nim a miastem docelowym. Tak jest przynajmniej w migracjach preferowanych.

Migracje preferowane potencjalnych migrantów ze wsi są w przewadze wewnątrzregionalne, migracje potencjalnych migrantów z miast w przytłaczającej ilości międzyregionalne. Wpływa na to bezspornie różnica częstości obdarzania najwyższą wartością lokalizacyjną miast dużych i znaczących przez te dwie grupy.

Miasta te zawsze rzadsze w sieci miast od miast małych i mniej znaczących, według sugestii zawartej w układzie przestrzennym preferowanych miast stołecznych (rys.4), pojawiają się częściej na mapach wyobrażeń mieszkańców miast niż wsi.[8]

Barbara Skrobisz

DISTANCE IN REQUIRED MIGRATIONS

S u m m a r y

One the basis of a questionnaire, the results of which can be generalized, an analysis of the distance from the place which on the mental maps of respondents wanting to migrate gained the highest locational value was made. Location of cities of the highest locational value on the mental maps shows a moderately negative reaction. This reaction is considerably lower than in real migrations. The distances from the required destination cities, which are capitals of voivodships are much bigger than the distances from all the required places, thus the required interregional migration dominates due to required settlement in the capitals of viovodships.

The distances from required places are different on the mental maps of people who live in villages from those who live in cities regardless the fact whether they concern total number of towns or only cities - capitals of voivodships. These distances in the first case are mainly very short and therefore regional migrations dominate, and in the second case they are long or very long and thus interregional migrations dominate.

[8] Częstość przypisywania najwyższej wartości lokalizacyjnej miastom różnej wielkości i centralności przez mieszkańców obu omawianych środowisk oraz inne zagadnienia na temat preferencji migracyjnych przedstawione są w innym opracowaniu autorki, z którego pochodzą zaprezentowane obliczenia i analiza odległości migracji preferowanej.

The author explains the presented results. She points out that in studies of migration distance it is necessary to take into account the number and the spatial configuration of places with properties particularly appreciated by the population, the proportion of population from towns and villages and its changes in time.